

Arkiivaáššennr. 24/1241

<u>Ášši</u>	<u>Gos</u>	<u>Goas</u>
003/24	Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit	23.01.2024-25.01.2024
007/24	Sámedikki dievasčoahkkin	05.03.2024-08.03.2024
001/24	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi	20.02.2024-23.02.2024

Duohtavuotta ja sábadibme –Vuostasj(1) nihta: Máhtto ja gaskostibme

Ássjetjieggidus

Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná rappárttá giehtadallá máhtudagáv majoritiehtasebrudagán sámij, guojnaj/vuonasuobmelattjaj ja miehttsesuobmelattjaj birra ja jut dárojuhttemhistávrrán li vádne.

Histávrrálasj kárttima – dárojuhttempolitihkas kultuvralasj moattebelakvuottaj, kapihtal 6 – 10, vuosádallá dajt guottojt ma li vuodon dárojuhttempolitihkkaj. Rappárttá la tjielgga dasi jut dárojuhttempolitihkka vilá vájkkut nievret sáme sebrudagájda.

Kommisjávnná la 24 kapihtalin tjielggim makkir guotto lidjin sámijda, guojnajda, vuonasuobmelattjajda, ja miehttsesuobmelattjajda. Kommisjávnná tjielggi makkir máhtudakvuodo la álmugin, ja guotto ma li álmugin álmugijda ja gáktu da dádjadij álmugij riektájt. Kommisjávnná vuoset jut vájkkudusájda vassjemoalgedimes/nálsodimes ja badjelgæhttamis ja gáktu vassjemoalgedime/nálsodibme ja næhttavassje dáhpaduvvá nav álu jut la hásstalussan álles sebrudahkaj, valla sierraláhkáj sáme sebrudahkaj. Kommisjávnná tjoahkkájgæsos gá dáhpaduvvá nav álu máhttá dat vájkkudit jut moalgedimes suojmmo ja sáme e sebra almulasjuodan.

Dajs rájaduvvam, persávnálasj histávrrájs la givsedibme tjerdalasjuoda diehti tiebmá mij la dokumenteriduvvam, de persávnálasj histávrrájs la badjelgæhttam tiebmá mij la ienemusbálijt bajeduvvam váni gehtjak giellaj.

Ábbálatjtat lij 255 persávná subtsastam kommisjávnnáj badjelgæhttjama birra iesj guhtik hámen ja sosiála aktijvuodajn.

Moadda subtsasa giehtto gáktu gatjálvisá sáme pensjávnnájs ja bákkijs ij vuoroduvá suohkana háldadusán. Duodden subtsasa æjvvalimes almulasj háldadimes, ma ælla konstruktijvva, de vuoset kommisjávnná jut ij la heva luohtádus oajválattjajda vájkkuduvvam máhtudak vánes ja guottojs.

Kommisjávnná gæssá ávddán átsádallamijt liehket sábmén deyvadimen vuona oajválasjvuodan la vájkkudam skámov, iebdesvuodadábdojt ja binnep jáhkko ietjat árvvuj, mij tjoahkkáj la nævrrum sosiála ja politihkalasj luohtádusáv akteraj gaskan iesj guhtik dásen.

Kommisjávnná ábbálasj tjoahkkájgæsos la jut “vijdes ja buorre máhtudahka álmugin ja almulasj háldadusán guojnaj/vuonasuobmelattjaj, miehtsesuobmelattjaj ja sámij birra la guovdásj jus galggá garvvet vasjev, nálsodimev, badjelgæhttjamav, ja sihkarasstet álmugin riehtájt ja vuododit gasskasasj luohtádusáv (b. 623)”

Dát ássje sjaddá guosskat doajmma ævtodusájt vuostasj nihtan, ja tjalmosit máhtov ja gaskostimev vuona ienepláksebrudahkaj. Juska li tiemá ja dájma ma guoski luohtádussaj, doajmmavádnáj, máhtudahkaj ja sámevássjáj aj guoskaduvvam ienep nihtaássijjn Sámedikke giehtadallamin kommisjávnnárappártás.

Kommisjávnná árvvalusá dájmajda vuostasj nihtan:

Kommisjávnná tjuottjot jut álmuga máhtudahka miehtsesuobmelattjaj, sámij ja guojnaj birra li stuora váne, ja jut la dárbo lasedit máhtudagáv ja vijdep dádjadusáv gáktu histávrálasj vahágahttema dárojuhttempolihkas lij vájkkudam ja vilá vájkkudi, guojnajt, miehtsesuobmelattjajt ja sáme álmugin.

Kommisjávnná mielas la tjielgas jut máhtudahka la vuodon dábdástussaj jut dárojuhttempolihka ja vierredahko la gávnum, ja makkir ja gáktu vájkkudusá li gitta mijá ájggáj. Kommisjávnná ævtot vijdes vuorodimev máhtudak gaskostibmáj sámij, guojnaj/vuonasuobmelattjaj ja miehtsesuobmelattjaj birra, ja aj vuorodimev gaskostibmáj dárojuhttempolihka ja vieredagoj birra ja makkir vájkkudusáj birra dárojuhttempolihkas sebrudahkaj ja ájnegisulmuttij. Dát gájbbet máhtudaklápptomav almulasj suorgen ja sivijlla sebrudagáv, gánná guovdásj oajválattja hæhttuji biedjat tjielgga, badjásasj ulmijt gáktu almulasj oajválattja galggi oassálasstet nannitjit máhtudagáv sámij, guojnaj/vuonasuobmelattjaj ja miehtsesuobmelattjaj dilij birra.

Kommisjávnná tjállá jut lasedum máhtudahka sámij, guojnaj/vuonasuobmelattjaj ja miehtsesuobmelattjaj birra máhtá binnedit nálsodimev ja badjelgæhttjamav, binnedit stereotijpajt, gáddalimijt ja nievres guottojt ja binnedimev. Dat látjá dilev vaj juohkusa ietja ælládahtta ietjas duogátjav.

Kommisjávnná biedjá vuoduj jut juohkusa galggi ietja oadtjot máhttelisvuodav válldet oasev máhtudakávdánimes ja gaskostimes ietjaska histávráv ja kultuvrav.

Doajmma ævtodussan la kommisjávnná ævtodam gálmma dájma vuostasj nihta vuolen: Máhtto ja gaskostibme rappártán.

Doajmma 1.1:

Kommisjávnná ævtot nasjávnnálasj dárojuhttempolihka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gæna la ávdásvásstádus dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Doajmma 1.2:

Kommisjávnná ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojuhttempolihka ja dan vájkkudusájs nanniduvvá áhpadimen vuodoskávllán, joarkkaskávllán ja allaskávllán ja universitiehtan.

Doajmma 1.3:

Kommisjávnná hasot oajválattjajt ja guoskavasj ásadusájt tjuovvolit prosessajt ja ávddánahttet dájmajt ma hiehpí báhutsijda ietjá kommisjávnnájs Nuorttarijkajn ma báhti boahhtejagijt.

Árvustallam

Badjásasj árvustallam:

Sámedikkeráde árvustállá tjielggidusáv máhtudak vánes ja nálsodimev/vassjemoalgedimev mij guosská sáme álmugav buorren kommisjávnnárappártán. Sámedigge la dásásdusdiedádusán Sábme jállu definerim vassjemoalgedimev vuorodimsuorggen, mij sjaddá tjuovvoluvvat sierra doajmmaplánajn sámevassje vuossti. Ábbálettjat árvustállá sihke kommisjávnná ja Sámedikke dásásdusdiedádus jut dájma ma lasedi máhtudagáv sámij birra guovdásj oassen vuosteldittjat sámevasjev, nannit luochtádusáv ja sihkarasstet buorre dievnastusfálaldagáv sáme álmugij.

Sámedikkeráde árvustállá kommisjávnná tjoahkkájgessusav jut hæhttu áttjuduvvat ienep dádjadusáv gáktu histávrrálasj vahágahttema dárojuhttempolitiikka la vájkkudam ja vilá vájkkut, guovdásj ássjen. Sierralágásj ájnas la dádjadus gáktu dárojuhttempolitiikka la vájkkudam ja vilá vájkkut varresvuodamáhtudagá, viessomdile ja identitiehta hárráj guojnaja, miehttsesuobmelattjajda ja sámijda. Sámedikke badjásasj kommisjávnnárappártá árvustallamin tjielggiduvvá jut ieneplákkálmuga máhtudak vádne hæhttu duostoduvvat máhtudaklápptimij, jus sábadibme galggá liehket máhttelis hæhttu rappártá sisadno sjaddat almullattjat oahpes.

Sámedikkeráde sihtá tjuottjodit jut máhtudahka sámij birra galggá liehket oasse gájk sebrudaksuorgijs. Máhtudahka sámij birra ij la dan láhkáj dásju ánij oasse ájnegis fágas skávlán ja universitiehtajn, valla guovdásj ja ájnasásse mij duohtá gájk mijá sebrudagáv ja sebrudaksuorgij Vuonan. Sámedikkeráde vuoset dasi jut udnásj skávláohappe li boahhteájgij mierrediddje. Dan diehti la viehka ájnas jut sijn la máhtudahka ja vuosedi máhtudahka sáme giela, kultuvra, sebrudakiellem birra ja dárojuhttema ja dan vájkkudusáv birra.

Kommisjávnná tjielggi ietjas ævtodusájt doajmman vijdes vuorodibmen. Sámedikkeráde vuojnná dájmajt ma li tjielggidum vuostasj nihtan aktivuodan ja hiebaduvvam dájmajda ma li tjielggiduvvam ietjá nidájn, duola dagu nihta 5 ma tjielggi dájmajt implementerimgaskajn. Vijddábut li dájma vuostasj nihtan guoskavasj kommisjávnná tjalmostimijda jut iesjuhtik sebrudakakteran la ietjas ávdásstádus ietjas histávrráv ja práksisav guoradallat dárojuhttempolitiikka gáktuj.

Sámedikkeráde tjuottjot jut ij la dásju dárbo máhtudakgaskostibmáj dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusáv hárráj, valla aj sáme giela, kultuvra ja sebrudakiellem birra ábbálettjat nav gákk kommisjávnná tjuottjot vuostasj nihtan.

Kommisjávnná rappártá mij guoskat quottojt sámijda ja máhtudakvádne sámij birra la vuododuvvam ienemus oassáj dutkamij ja rappártáida, ja da persávnálasj subttasijda ma li tjoahkkidum kommisjávnnábargon. Máhtudakgaskostimdájma aktivuodan áhpadimen ja oahposuorgen ij la kommisjávnná guoradallam jali tjadádum buojkulvisguoradallamijt man edna ja makkir dásen sáme sisadno sebrudahteduvvá ja tjadáduvvá oahpoásadusájn Vuonan uddni.

Állestjåhkanimássjen “Nuppát nihta: Giella ja áhpadibme” la sáme gielaj vuojnosvuohka almulasjuodan ja árvustaláduvvam. Sámedikkeráde adná lasedum vuojnosvuohka sáme gielaj almulasjuodan buorre doajmman huomahahtátjit ja áhpadibmáj álmuga gasskan ábbálettjat.

Sámedikkeráde ávdet jut rijka Vuodna, Svierik ja Suobma iesjuhtik ja sierra Duohtavuoda- ja sábadimprosessajt ásadij. Dan diehti la dárbo gehtjadit kommisjávnnájt aktivuodajn ja tjuovvolit dajt riikkagasskasasjperspektijvan gá riikkarájáj lij nievret vájkkudam sáme sebrudahkaj histávrrálettjat ja uddni. Sámedigge la ássjen 010/22 *Riikkarájáj binnedibme Sámen* giehtadallam riikkarájáj hieredimev. Sámedikkeráde doarjju kommisjávnná ævtodusáv tjuovvolit prosessajt ja ávdedit dájmajt gá dárbo ávdán boahá nuppj kommisjávnnájs Nuorttarikajn boahhte jagijt.

Guláskuddamvástádusá:

Sámedikke guláskuddam Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná rappártás nanni ja vuoset tjielgga dárbov máhtudaklápptimij sáme álmuga birra ja iesjuhtik ásadusájn ja háldadimen. Moadda guláskudde, duola dagu Davvi álbmogiid guovddás/Senter for nordlige folk, Nasjávnnálasj sáme máhtudakguovdásj (NASÁM) ja Redd Barna, tjalmostahtti máhtudakmihtojda skávlán ja alep áhpadusán hæhttuji liehket báhkkulattja buojkulvissan áhpadiddjeáhpadusán ja varresvuodafágalsj áhpadusájn. Davvi-Romssa joatkkaskuvla ja værmádahka

sámegielaáhpadibmáj NetSam, tjalmostahtti oahpponævoj ávdásmuhttemav. Moadda ásadusá tjalmostahtti jut iemeálmumkperspektijva ja árbbedábálasj máhtto bierru vuodon ja sebrudahteduvvat máhtudaklápptimin. Sámi Psykolagasearvi ja Tjállesiebrre Mun Dajan vásstedi jut dájddára, tjalle ja musieja li akterra ma máhtti oassálasstet máhtudak gaskostimen.

Sámedikkeráde árvvalus dájmmajda:

Doajmma 1.1

Kommisjávnná ævtot nasjávnnálasj dárojuhttempolitiikka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gænna la ávdásvásstáduš dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Dát doajmma la giehtadaláduvvam állestjáhkanimen Sámedikke badjásasj árvvalus kommisjávnnárappártás.

Doajmma 1.2

Kommisjávnná ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusájs nanniduvvá áhpadimen vuodoskávlán, joarkkaskávlán ja allaskávlán ja universitiehtan.

Nubbe doajmma guosská máhtudakgaskostibmáj dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusáj hárráj áhpadimen vuodoskávládáses, gitta joarkkaskávlá, allaskávlá ja universitiehta dásásj. Kommisjávnná árvval viiddásap jut doajmma galggá berustahttet máhtudagáv sámij, guojnaj ja miehtsesuobmelattjaj birra ja álmugij máhttelisvuohta sæbrrat máhtudakávdánimen.

Sámedikkeráde guoras dárbbuj máhtudakgaskostibmáj dárojuhttema ja sáme dilij birra gájk ásiijn oahpon, ja sihtá bajedit jut bájkálasj sáme dile ja bájkálasj dutkamhistávrrá bierru oadtjot sajev oahpon. Rámsá suohkan la áttjak ávdánnahttám bájkálasj digitála máhtudakoasev sáme tiemájda, mij máhttá liehket ávkálasj nuppj suohkanijda.

Sámedikkeráde árvvalus la jut sáme sisadno oahpon ja alep áhpadusán la vuodo máhtudaklápptimij sámij birra ja jávsáttjit ulmijt tjelggiduvvam kommisjávnnán. Sturradikke diedádus Meld. St. 13 (2022–2023) tjalmos aj dárbov máhtudaklápptimij sáme gielaj ja kultuvra birra vuona mánárgárdijn ábbálettjat. Mañemus jagijt la oahppoplána ávdástuhttem tjadáduvvam Máhtudaklápptim 2020 Sáme (LK20S) ja rievddadusá njuolgadusájs ja álgoldisævtojs varresvuoda- ja sosiálfágallasj áhpadusájn ja jádon la rievddadus álgoldisævtojs áhpadiddjeáhpadasájn.

Árvustallam mánárgárdij álgoldisævto (Norce, 2020) doajmmaj biedjamis vuoset jut sáme riektá li nanniduvvam, valla ieredis la práksisin. Guovdásj hástalus la jut mánárgárddebergge ietja javlli siján la binná máhtudahka sáme gielaj ja kultuvra birra. Buojkulvissan dáljij vuona mánárgárde sáme vahko váni sáme kultuvra la guovdásj perspektijva. Vájlilu aj kvalitiehtaduodastuvvam gárvidussaj sáme giela ja kultuvra sebrudahttemij ábbálasj dásen buorebun udnásj máhtudakdásen.

Ietjá profesjávnnááhpadasájn la binná jali ij gávnnu sáme sisadno. Álgoldisævto bulkke bacheloráhpadasán ij la sáme sisadno, madi ietjá áhpadusprográmmaj sisadno biejaduvvá áhpadusásadusájs NOKUT gájbbádusáj milta. Gá la ieredis sáme sisanos áhpadusprográmmaj la dat stuor vejulasjuohta áttjudittjat ienep máhtudagáv sámij birra ja nannit sáme sisanov. Sámedikke mielas bierru kommisjávnná tjalmostibme jut iesjuhtik sebrudakakteran la ietjas ávdásvásstáduš ietjas histávrrá ja práksisav guoradallat dárojuhttempolitiikka gáktuj guoskat guoradallamav universitiehtaj ja allaskávláj sáme sisanos áhpadimen.

Fáhkaávdástusá Máhtudaklápptim 2020 sáme (LK20S) ja doajmmaj biedjama ja Máhtudaklápptim 2020 (LK20) la jáhtuj biejadum árvustallamprosæssa mij ij la ájn gárves. Árvustallam Máhtudaklápptim 2006 (LK06S) doajmma biedjamis vuosedij jut lidjin gallegasj rievddadusá áhpadusán ávdádl ja mañnel Máhtudaklápptim 2006 doajmmaj biejaduváj. Skávlán la vilá nievres ævto tjadádittjat dásálasj áhpadusáv sáme oahppijda, sierraláhkáj álggolin

sámegielláldadusguovlo. Sámedikke mielas bierru árvustallam LK20S ja LK20 doajmmaj biedjamis tjuovvoluvvat.

Da rievddama æktooplánaj ja oahppoplánaj la tjuovvoluvvam ja ávdđánahtedum la viehkenævo, oahpponævo, girje ja fáhkagirjálásvuohta. Sámedigge ávdđánahtta sámegiellak oahpponævo ja la válljim vuorodit oahpponævojt LK20S milta, madi áhpadusdirektoráhtta háldat ávdđánahttemav oahpponævojs smáv ja gártjes fágaj LK20 milta. Sámedigge vuojnná jut la laseduovvam almodime fáhkagirjálásvuodas ja dutkam sáme tiemájs daqáduovvam fáhkabirrasijs universitietajn ja allaskávlájn. Sæmmi báttá vuoset dutkam jut tjielggidusá sáme giela, kultuvra ja histávrá birra li váne ja gaskosti álu stereotijpajt oahpponævojn ma li buvteduovvam vuodskávlájda. Sámedikkeráde vuojnná dárbo nannit vuorodimev viehkenævojd, oahpponævojd, girjijda ja fáhkagirjálásvuohtaj sáme tiemáj hárráj.

Moadda guláskudde mielas bierru sáme sisadno alep áhpadusán ja mañjel- ja joarkkaáhpadasán liehket báhkkuksaj. Sámedikkeráde mielas la vejulasj tjadádit stuoráp tjoahkke tjadátimev sáme sisanos alep áhpadusájn.

Sámedikkeráde árvustallá jut la vejulasjvuoha Sámediggáj nannit bargov viehkenævoj ja bagádallamij sáme sisadnuj sáme oahppoplánan ja mánárgárde æktooplánan. Oahppoplána badjásasjoasen identitietta ja kultuvralasj moattebelakvuoda vuolen, tjuodtjo jut sáme kultuvrárbbe la oasse Vuona kultuvrárbes. Sámedikken la fábmogisvuoha mierredit sáme sisanov nasjávnašaj oahppoplánaj, ja dan aktijvuodan la Sámedigge aktisasjargon Áhpadusdirektoráhtajn ávdđánahttam viehkenævojt nielje fágajda nasjávnašaj oahppoplánan; kristalasjvuoha, iellevuojno ja etihka, luonndofáhka, sebrudakfáhka ja biebbmo ja varresvuoha. Dát barggo la ájnas vuojnnusij buktemij sáme sisanos vuorddámusá ja máhtudakulmme ma li oahppoplánan ja æktooplánan. Sámedikkeráde vuoset állestjáhkanimássjáj “*Nihta 2 – giella ja áhpadus*” gánná ævtoduvvá ásadibme sáme áhpadusrádes Sámedikke vuolen dáv doajmmaj biejatjit. Sámedikke mielas máhtta Máhtudakdepartemænnta nannit viehkenævojt ja bagádallamij LK20 ja mánárgárde æktooplána milta.

Sáme Allaskávlá ietjas guláskuddamvástádusán ávdedi jut sijá ulmme le Ásadi máhtudakguovdátjav Ofelašguovdásj. Ofelašguovdásj galggá liehket máhtudakguovdásj mij viehket ietja áhpadusásadusájt sadjihit sáme sisanov ietjas áhpadusájn. Sáme Allaskávlá tjadná dáv ietjas oahpestiddjeprogrammaj gánná nuora gaskosti máhtudagáv sáme giela, kultuvra ja histávrá birra. Oahpestiddjeprogramma tjadá li Sáme Allaskávlá gatjálvisá lassánam guossidimijda ja áhpadibmáj – aj alep áhpadusásadusájs. Tjuovvolimjuogos mánárgárddeáhpaididjeáhpaidibmáj (2017) ævtodi ásadit máhtudakguovdátjav viehkeditjtat áhpaididjeáhpadasájda sihkarastájt sáme sisanov áhpadusájn. Sámedikkeráde dádjat la sierra dárbo sáme sisano doajmmaj biedjamij áhpadusásadusájn. Sámedigge la Sámedikke doajmmaplánan sámevassje vuossti doarjum ulmev ásadit máhtudakguovdátjav Sáme Allaskávlán ja sámedikkeráde vuojnná vilá dárbov dákkir guovdátjij duodden kommisjávna ævtoduvvam nasjávnašaj dárojuhttempolitihka ja vierredago máhtudakguovdátjit. Ofelašguovdátja ásadimijn bærrájgæhttjá jut sáme máhtudakbirás gaskos máhtudagáv.

Sámedikkeráde árvustallá la dárbo nannit mañjel- ja joarkkaáhpadasáv mij guosská kommisjávna báhtusijda. Duola dagu VID vitenskapelig høyskole ja Nuortta universitietan la fálam mañjel- ja joarkkaáhpadasán Dárojuhttempolitihka la vájkkudam struktuvralattjat vuona sebrudagán, ja li vilá mekanisma uddni ma joarkedi dárojuhttemav juska politihka la guodeduovvam. Rappártá vuoset buojkulvissan makkir vájkkudusá la dárojuhttempolitihkas mij guosská máhtudahka sáme álmuga birra ieneplákkálmugin. Rappártá nuppát oasen, *Histávrálasj kárttim – dárojuhttempolitihkas kultuvralasj moattebelakvuohat*, kapihtala 6-10, báhti ávdđán da guotto ma li vuodon dárojuhttempolitihkaj. Rappártá la tjielgga ássjen jut dárojuhttempolitihka joarkká vájkkudit nievret sáme sebrudakaj. Sámedikkeráde mielas la nievres bielle rappártán jut kommisjávna ij tjielgoda daj struktuvrajda ja gáktu de vájkkudin iesjuhtik sebrudaksuorgen.

Kommisjávna tjállá jut guojna, miehtsesuobmelasj ja sáme sebrudagá hættuji oadtjot máhttelisvuodav oassálasstet máhtudakávdđánimen ietjas histávrá ja kultuvra gáktuj. Sámediggáj la guovdásj ássje jut sáme iesj bessu hábbmit máhtudagá ja gaskostime vuodov. Dat gájjbet duola dagu jut sáme ásadusá buojkulvissan Sáme Allaskávlá ja sáme musieja, sáme dájdára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakávdđánimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álmuga vuoksuju.

Sámedikke mielas la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen sáme sebrudagá kultuvrav, histávráv,

árbbedábálasj máhtov ja vuojnjálasj kultuvrárbvev.

La ájnas Sámediggáj jut sáme ietja subtsastij ja hábbmim máhtudagáv ietjas máhtudakgaskostibmáj sáme dilij birra. Dat sihtá javllat jut sáme ásadusá dagu Sáme allaskávlá ja sáme musieja, sáme dájddára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakávdđánimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álmuga vuoksjuj.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuodav sæbrat máhtudagáj ja gaskostimijn.

Sámedikke mielas la sáme ásadusáj nannim máhtudakávdđánimen doajmma 1.9 milta, buorre vuohke nannitjit iemeálmuk máhtudakvuogádagáj. Dárojduhttem vájkkudus la binnep diehto árbbedábálasj máhtudagá ja dan ano birra áhpadusán skávláj. La ájnas látjet dilev vaj iemeálmukmáhtto máhtá adnuj boahdet moatten suorgen. Sámeráde dálkádakdiedáduš *Klimaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre* (2023) vuoset dasi jut iemeálmukmáhtto la ájnas jus galggá duosstot dálkádakrievddadusáj, dát guoská aj arealháldadusá hárráj.

Rijkkagasskasasj boahitsuáeláduš guovdásj ICR tjalmos ietjas guláskuddamvástádusán jut la dádjadusvádne ja vieledus iesjuhtik máhtudakperspektijvaj hárráj. Dáv sihkarastátjit vuojnná sámedikkeráde jut sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuohda oassálasstet máhtudagáj ja gaskostimijn hæhttu nanniduvvat, aj økonomijjalattjat, ja jut guhkesájggásasj dájma lasedit dáhkkidimev iemeálmuk máhtudagás ja máhtudakvuogádagájs. Moadda guláskuddamvástádusá buojkulvissan Mearrasiida tjalmos jut la lassánam aktisasj barggohálo sáme ásadusáj ja jut sijá kapasitiehtta hæhttu nanniduvvat.

RiddoDuottarMuseat tjállá ietjas guláskuddamvástádusán Sámediggáj, le læhkám ja vilá le máhtudakvádne ienep lákálmmugin assimilerimpolitihka ja dan vájkkudusáj birra maj mij viessop uddni. Da li tjelgga vájkkudusá ma sáme ja guojna sebrudagá ælla bessam divvot, gá li vájkkudusá ma ælla dáhkkiduvvam vierredahkon ja gávnum dárbulattjan divvot.

La aj stuorra dutkam- ja duodastusdárbbos sáme sebrudagán sáme sebrudagá sáme ietjas kultuvra, histávvrá, árbbedábálasj máhto ja vuojnjálasj kultuvrárbe hárráj. Dánna la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen ja máhtudakgaskostimen. Sáme allaskávlá tjállá ietjas guláskuddamvástádusán jut dutkam histávvrá lattjat la dagádum álggobielperspektijvas ja jut sámijda lij álu dutkam amás gielajn ja amás dálkkummetávvdáj. Li moadda dile sáme ietjas kultuvran ja histávvrán mij ij dáhkki gaskostit gá ij la dutkaduvvam jali duodastuvvam. Sámedikkeráde tjalmos jut sáme ietja dárbahe ienep máhtudagáv ietjas kultuvra, histávvrá ja dárojduhttema hárráj, duola dagu kultuvrra- ja giellavaljesvuohda. Sáme giela-, kultuvrra- ja sebrudakgaskostibme ij la dássju stuorsebrudahkaj, valla aj ietjas álmuga vuoksjuj.

Saemien sijte tjalmos ietjas guláskuddamgirjen jut guovllo dutkamfoanda lij gádoduvvam 2024 stáhtabudsjehtas ja jut sáme ásadusá massi máhttelisvuodav áhtsát dutkamrudájda. Dat stuorre dutkam- ja duodastusdárbbos sáme sebrudagán dárbahe økonomijjalasj ævtojt ja birri sihkarasteduvvat árdniga ma duossto dav.

Sámedikkeráde vuorddá jut dárbbos almasjressursajda lassán Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná rappártá ávdđán buktema aktijvuodan ja gá dájma galggi doajmmaj biejaduvvat. La dan aktijvuodan ájnas dádjadit jut la stuor vádne sáme gielak máhtudahkaj sáme sebrudagán gájk sebrudaksuorgijn ja sæmmi báttá li gallegattja gænna la máhtudahka sáme dilij birra. Sámedigge la buojkulvissan vieledam ressursadilev Sámen ja la hæhttum vuorodit makkir sebrudaksuorge iesjuhtik vájkkudimnævo ja dájma galggi gábtjtát állestjånkanimmærrádusáj. Sámedikkeráde aj sihtá anedit badjen jut sáme sebrudakávdđánibme gájbbet jut sáme máhtudahka bisoduvvá ja nanniduvvá sáme guovlojn ja sáme ásadusáj.

Doajmma 1.3

Kommisjávnná hasot oajválattjajt ja guoskavasj ásadusáj tjuovvolit prosessajt ja ávdđánahttet dájmaid ma hieppi báhtusijda ietjá kommisjávnnájs Nuorttarijkajn ma báhti boahhtejagijt.

Sámedikkeráde árvustallá dáv dájma ájnasin ja guovdátjin kommisjávnnárappártá tjuovvolimen. Kommisjávnná la gávnna máhtudakvánev álmugin ja iesjguhtik akterajn. Sámedikkeráde mujttádahtta jut iesjguhtik akterajn la sierra ávdásvásstádu duostotjit ietjas máhtudakdárbov ja doajmmaj biedjat máhtudaklápptim dájmajt. Rijkkagasskasasj perspektijvva la aj riek ájnas, sihkarastátjit jut nuorttalasj kommisjávnnáj dájma tjuovvoluvvi vuonabielen rijkarájá. Guhkesággásasj sábadimbargon la rijkkagasskasasj perspektijvva ja rievtojit vahágahttemijt ma lij vájkkuduvvam rádjábiedjamij rijkaj gaskan.

Sámedikkeráde árvvalus

Sámedigge doarju kommisjávnná jut tjoahkkáj sjaddá máhtudaklassánibme sáme dilij birraj dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusá, liehket vuohke gáktu divvot vuojnemahtesvuodav ja iebesvuodadábdojt, ja mij máhtta lasedit máhttelisvuodav ienebuttajda ælládahttet ietjas sáme duogátjav. Lasadam máhtudakha sámij ja dárojuhttempolitiikka birra máhtta binnedit badjelgæhttamav ja sámenálsodimev, binnedit stereotijpajt, gáttojt, nievres guottojt sáme álmuga vuossti. Sámedigge doarju kommisjávnná doajmma ævtodusájt.

Kommisjávnná doajmma árvvalusa:

Doajmma 1.1

Kommisjávnná ævtot nasjávnnálasj dárojuhttempolitiikka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gænna la ávdásvásstádu dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Dát doajmma la giehtadaláduvva állestjáhkanimen Sámedikke badjásasj árvvalus kommisjávnnárappártás.

Doajmma 1.2

Kommisjávnná ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusá nanniduvvá áhpádimen vuodaskávlán, joarkkaskávlán ja allaskávlán ja universitiehtan.

Sámedigge doarju kommisjávnná dájma ja tjielggidusáv. Sámedigge ævtot ietjas dájmajt dán aktivuodan. Gehtja doajmma 1.4

Doajmma 1.3

Kommisjávnná hasot oajválattajt ja guoskavasj ásadusájt tjuovvolit prosessajt ja ávdánahttet dájmajt ma hieppi báhtusijda ietjá kommisjávnnájs Nuorttarikajn ma báhti bohtejagijt.

Sámedigge doarju kommisjávnná ævtodum dájma.

Sámedikke doajmma árvvalusa:

Doajmma 1.4

Guoradallat sáme sisanov, ja nannit sáme sisanov alep áhpádušajn. Dát ávdásvásstádu gullu máhtudakdepartemænnat ja iesjguhtik universitiehtajda ja allaskávlájdá.

Sámedigge árvustallá jut sáme sisadno oahpon ja alep áhpadusán la vuodo máhtudaklápptimij sámij birra ja jávsáttjit ulmijt ma li tjielggiduvvam kommisjávnnán. La aj vejulasjvuohhta nannit bájkálasj histávrráv áhpadimen.

Sámedigge mielas la stuor vejulasjvuohhta áttjudit ienep máhtudagáv sámij birra ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn. Dát ávdásvásstádus gullu Máhtudakdepartemænttaj ja iesjguhtik universitiehttaj ja allaskávláj.

Sámedigge mielas la kommisjávnná mujttádahttem jut iesjguhtik sebrudakakterraj ietjastis ávdásvásstádus guoradallat ietjas histávrráv ja práksisav dárojuhttempolitihka gáktuj bierru guoskat guoradallam universitiehttaj ja allaskávláj sáme sisanos áhpadusán.

Doajmma 1.5

Tjuovvolit árvustallamav LK20s doajmmaj biedjamis.

Sámedikke mielas árvustallam Máhtudaklápptim 2020 Sáme (LK20S) doajmmaj biedjamis máhtta vájkkudit viek álov vijddásap barggij LK20S:ajn.

Sámedikke mielas la ájnas tjuovvolit árvustallamav ja nannit vijddásap bargon LK20s:ajn.

Doajmma 1.6

Nannit vuorodimev viehkenævojda, oahpponævojda girijida ja fáhkagirjálásjvuohhtaj sáme tiemáj ja aj bájkálasj histávrrágaskostime hárráj.

Sámedigge vuojnná hástalusájt gá vájllu ja li stereotijppa tjielggidusá sáme gielaj, kultuvra ja histávrrá hárráj oahpponævoj buvtadum vuodoskávlájda.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit vuorodimev viehkenævojda, oahpponævojda, girijida ja fáhkagirjálásjvuohhtaj sáme tiemáj birra skávlán sihke sáme- ja látteoahppijda.

Doajmma 1.7

Ásadit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj Sáme allaskávlán.

Sámedikke mielas la oahpestiddjeprogramma Sáme Allaskávlán riek ájnas akterra máhtudakgaskostimen sáme giela, kultuvra ja histávrrá hárráj.

Sámedikke mielas sjaddá Ofelasguovdásj bærráigæhttjat sáme máhtudakbirrasav mij gaskos máhtudagáv ja tjuovvu árvvalusájt Sáme Allaskávlás ásadit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj.

Doajmma 1.8

Nannit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagás ja ásadit økonomijjalasj árdnigijt dasi.

Sámedigge vuojnná stuor dárbov nannit dutkamav ja duodastusáv sáme sebrudagán sámij ietjas kultuvra, histávrrá ja árbbedábálasj máhto ja vuojnjalasj kultuvrárbe birra.

Sámedigge vuoset dasi jut sámijn la aj dárbov ámastittjat ienep máhtudagáv ietjaska kultuvra, histávrrá ja dárojuhttema birra. Gaskostibme sáme gielajs, kultuvras ja sebrudakiellemis ij la dássju stuorsebrudagá gáktuj, valla aj sáme álmugij.

Sámedikke mielas bierru økonomijjalasj árdniga nanniduvvat sihkarastáttit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagás.

Doajmma 1.9

Nannit sáme musiejaj, ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhtudakávdđánimev ja gaskostimev økonomijalattjat

Sámedikke mielas la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen sáme sebrudagá kultuvrav, histávráv, árbbedábálasj máhtov ja vuojnjalasj kultuvrárbbev.

La ájnas Sámediggáj jut sáme ietja subtsastij ja hábbmim máhtudagáv ietjas máhtudakgaskostibmáj sáme diliij birra. Dat sihtá javllat jut sáme ásadusá dagu Sáme allaskávlå ja sáme musieja, sáme dájddára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakávdđánimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álmuga vuoksjuj.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuodav sæbrat máhtudagáj ja gaskostimijn.

Sámedikke mielas la sáme ásadusáj nannim máhtudakávdđánimen doajmma 1.9 milta, buorre vuohke nannitjit iemeálmuk máhtudakvuogádagáj. Dárojduhttem vájkkudus la binnep diehto árbbedábálasj máhtudagá ja dan ano birra áhpadasán skávlåjn. La ájnas látjet dilev vaj iemeálmukmáhtto máhtta adnuj boahdet moatten suorgen. Sámeráde dálkádakdiedáduv *Klimaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre (2023)* vuoset dasi jut iemeálmukmáhtto la ájnas jus galggá duosstot dálkádakrievddadusáj, dát guoská aj arealháldadusá hárráj.

Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit - 003/24

SRD - mearráduv:

Sámedikkeráde árvvalus

Sámedigge doarju kommisjåvnnåv jut tjoahkkáj sjaddá máhtudaklassánibme sáme diliij birraj dárojduhttempolitihka ja dan vájkkudusá, liehket vuohke gáktu divvot vuojnmahtesvuodav ja iebdesvuodadåbdojt, ja mij máhtta lasedit máhttelisvuodav ienebuttjajda ælládahttet ietjas sáme duogátjav. Lasedam máhtudahka sámij ja dárojduhttempolitihka birra máhtta binnedit badjelgæhttjav ja sámenálsodimev, binnedit stereotijpajt, gáttojt, nievres guottojt sáme álmuga vuossti. Sámedigge doarju kommisjåvnnå doajmma ævtodusáj.

Kommisjåvnnå doajmma árvvalusá:

Doajmma 1.1

Kommisjåvnnå ævtot nasjåvnnålasj dárojduhttempolitihka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gæenna la ávdåsvásstáduv dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Dát doajmma la giehtadaláduvvam állestjåhkanimen Sámedikke badjåsasj árvvalus kommisjåvnnårappártås.

Doajmma 1.2

Kommisjåvnnå ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojduhttempolitihka ja dan vájkkudusájs nanniduvvá áhpadimen vuodaskávlån, joarkkaskávlån ja allaskávlån ja universitiehtan.

Sámedigge doarju kommisjåvnnå dájjav ja tjelggidusáv. Sámedigge ævtot ietjas dájjavt dán aktijvuodan. Gehtja doajmma 1.4

Doajmma 1.3

Kommisjávnná hasot oajválattjajt ja guoskavasj ásadusájt tjuovvolit prosessajt ja ávdđánahttet dájmajt ma hiehpi báhthusijda ietjá kommisjávnnájs Nuorttarijkajn ma báhti boahhtejagijt.

Sámedigge doarju kommisjávnná ávtodum dájmvav.

Sámedikke doajmma árvvalusa:

Doajmma 1.4

Guoradallat sáme sisanov, ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn. Dát ávdásvásstádus gullu máhtudakdepartemænnatj ja iesjguhtik universitiehtajda ja allaskávlájda.

Sámedigge árvustallá jut sáme sisadno oahpon ja alep áhpadusán la vuodo máhtudaklápptimij sámij birra ja jávsáttjit ulmijt ma li tjielggiduvvam kommisjávnnán. La aj vejulasjvuohhta nannit bájkálasj histávráv áhpadimen.

Sámedigge mielas la stuor vejulasjvuohhta áttjudit ienep máhtudagáv sámij birra ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn. Dát ávdásvásstádus gullu Máhtudakdepartemænnatj ja iesjguhtik universitiehtaj ja allaskávláj.

Sámedigge mielas la kommisjávnná mujttádahttem jut iesjguhtik sebrudakakterraj ietjastis ávdásvásstádus guoradallat ietjas histávráv ja práksisav dárojuhttempolitihka gáktuj birri guoskat guoradallam universitiehtaj ja allaskávláj sáme sisanos áhpadusán.

Doajmma 1.5

Tjuovvolit árvustallamav LK20s doajmmaj biedjamis.

Sámedikke mielas árvustallam Máhtudaklápptim 2020 Sáme (LK20S) doajmmaj biedjamis máhtta vájkkudit viek álov vijddásap barggij LK20s:ajn.

Sámedikke mielas la ájnas tjuovvolit árvustallamav ja nannit vijddásap bargon LK20s:ajn.

Doajmma 1.6

Nannit vuorodimev viehkkenævojda, oahpponævojda girjijda ja fáhkagirjálásjvuohhtaj sáme tiemáj ja aj bájkálasj histávrågaskostime hárráj.

Sámedigge vuojnná hásstalusájt gá vájllu ja li stereotijppa tjielggidusá sáme gielaj, kultuvra ja histávrá hárráj oahpponævoj buvtadum vuodoskávlájda.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit vuorodimev viehkkenævojda, oahpponævojda, girjijda ja fáhkagirjálásjvuohhtaj sáme tiemáj birra skávlán sihke sáme- ja látteoahppijda.

Doajmma 1.7

Ásadiit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj Sáme allaskávlán.

Sámedikke mielas la oahpestiddjeprogramma Sáme Allaskávlán riek ájnas akterra máhtudakgaskostimen sáme giela, kultuvra ja histávrá hárráj.

Sámedikke mielas sjaddá Ofelasguovdásj bærrájæhttjat sáme máhtudakbirrasav mij gaskos máhtudagáv ja

tjuovvu árvvalusájt Sáme Allaskávlås ásadit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj.

Doajmma 1.8

Nannit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagás ja ásadit økonomijjalasj árdnigijt dasi.

Sámedigge vuojnná stuur dárbov nannit dutkamav ja duodastusáv sáme sebrudagán sámij ietjas kultuvra, histávrrå ja árbbedábálasj máhto ja vuojññalasj kultuvrråbe birra.

Sámedigge vuoset dasi jut sámijn la aj dárboo ámastittjat ienep máhtudagáv ietjaska kultuvra, histávrrå ja dárojuhttema birra. Gaskostibme sáme gielajs, kultuvras ja sebrudakiellemis ij la dássju stuursebrudagá gáktuj, valla aj sáme álmugij.

Sámedikke mielas bierru økonomijjalasj árdniga nanniduvvat sihkarastájtjut dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagás.

Doajmma 1.9

Nannit sáme musiejaj, ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhtudakávdånimev ja gaskostimev økonomijjalattjat

Sámedikke mielas la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen sáme sebrudagá kultuvrav, histávrråv, árbbedábálasj máhtov ja vuojññalasj kultuvrråbeve.

La ájnas Sámediggáj jut sáme ietja subtsastij ja hábbmim máhtudagáv ietjas máhtudakgaskostibmáj sáme diliij birra. Dat sihtá javllat jut sáme ásadusá dagu Sáme allaskávllå ja sáme musieja, sáme dájddára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakávdånimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álmuga vuoksjuj.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuodav sæbrrat máhtudagájñ ja gaskostimijn.

Sámedikke mielas la sáme ásadusáj nannim máhtudakávdånimen doajmma 1.9 milta, buorre vuohke nannitjit iemeálmuk máhtudakvuogádagájt. Dárojuhttem vájkkudus la binnep diehto árbbedábálasj máhtudagá ja dan ano birra áhpadasán skávlåjn. La ájnas látjet dilev vaj iemeálmukmáhtto máhtta adnuj boattet moatten suorgen. Sámeráde dálkádakdiedádus *Klimaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre (2023)* vuoset dasi jut iemeálmukmáhtto la ájnas jus galggá duosstot dálkádakrievddadusájt, dát guoská aj arealhåldadusá hárráj.

Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi - 001/24

BFOL - mearrádus:

Álggo

Sámedikke bajásšaddam, hukso ja áhpaduskomitiedja la giehtadallam ássjev 001/24 Duohtavuohra ja sábadibme - Vuostasj (1) nihta: Máhtto ja gaskostibme.

Ævtodusá

Ævtodus 1

Ævtodus ávdeduvvam Vuona Sámiij riikkasiebres (NSR) ja Guovdásjbelludagás Aili Guttorm baktu. Ájrrasa VSR:s Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Mathias Eilert Olsen ja Jovna Vars Smuk, Guovdásjbelludahka ávdástiddijjn Kirsten Inger Anti ja Sámeálbmot Bellodat (SfP) Ann-Elise Finbog doarjjo ævtodusáv.

Doajmma 1.10 Ásadit nasjávnnálasj guovdátjav sáme- ja iemeálmukriektá hárráj UiT Norgga árktalaš universitehta:n

Sámedigge gáhttju jut ásaduvvá nasjávnnálasj guovdásj sáme- ja iemeálmukriektán juridihkalasj fakultiehtan UiT Norgga árktalaš universitehta:n, fakultiehta sáme- ja iemeálmukriektá dutkamjuohkusa ieme plánaj gáktuj. Dutkamjuogos la guovdásj birás sáme- ja iemeálmukriektá hárráj Vuonan, ja lasedam vuorodibme sjaddá nannit dutkamav ja hábbmit buorep arienáv akademijjalasj sáme- ja iemeálmukriektáj gaskostibmáj, sihke akademijján ja sebrudagán ábbálatjtat. Nasjávnnálasj guovdátja ásadibme sjaddá sihkarasstet jut dutkamaktisasjvuodav ja ulmmelasj gaskostimev sebrudagán, juojddá Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná ávdet dárbbon.”

Ádå doajmma 1.11: Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná rappárttå hiebaduvvam mánájda

Sámedigge gáhttju jut dagáduvvá hiebaduvvam rappárttå mánájda. Rappárttå la 758 bieles ja la dárbbon jut dagáduvvá versjávnná dieđoj ma li hiebaduvvam mánájda. Dát dáhki buojkulvissan dagáduvvat filmajn.

Ádå doajmma 1.12: Dutkamprográmma histávrráj/aktisasj sáme histávrrálasj instituhtta

Uddni dahpaduvvá dutkam sáme histávrráj iesj guhtik dutkamásadusájn. Le dárbbon nannit sáme histávrráv fáhkasuorggen, ja aj ávdđánahttet histávrráfágav rijkarájáj ja háldalasj hieredimij badjel. Vuohke duosstot dáv dárbov la ávdđánahttet stuoves riikkagasskasasj sáme dutkamprográmmav histávrráfáhkaj. Dát sjaddá buktet dárbov ásadit aktisasj riikkagasskasasj sáme histávrrálasj instituhttav mij koordinerij dáv bargov.

Rievddamævtodus – doajmma 1.8:

Dájman 1.8, vuostasj gárgadisán mañjel sáme giela, duodden: “histávrrás” navti váj gárgadis sjaddá:

“Doajmma 1.8 Nannit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, histávrrás kultuvras ja sebrudagás ja ásadit økonomijjalasj árdnigijt dasi.”

Mañemusát 1.8 dájman, mañjel nuppát oase, ádå gárgadis:

“Sierraláhkáj la ájnas látjet dilev dutkamij ja duodastussaj ásijs sáme sebrudagás ma ælla nav buoragit duodastuvvam, duola dagu gálddásáme histávrráv.

Ævtodus 2

Ævtodus ávdeduvvam Nordkalottfolket (NKF) Kjetil Romsdal baktu. Ájrrasa NKF:s Knut Einar Kristiansen ja May Kristin Knutsen doarjjo ævtodusáv.

Ráde árvvalusá sadjáj:

Sámedigge doarjju kommisjávnnáv jut tjoahkkáj sjaddá máhtudaklápptim sáme dilij ja dárojduhttempolitihka ja dán vájjudusáj birra, liehket vuohke rievddat badjelgæhttamav ja iebesvuodadábbov, ja mij máhtta lasedit máhttelisvuodajt ienebutttaj ælládahtátjit ietjas sáme duogátjav. Máhtudaklápptim sámij ja dárojduhttempolitihka birra máhtta binnedit nálsodimev ja sámevasjev, binnedit stereotijpajt, gáttojt ja nievres guottojt sáme álmuga vuossti. Sámedigge doarjju kommisjávnná doajmmaárvvalusáv. Kommisjávnná doajmmaævtodus:

Doajmma 1.1

Kommisjávnná ævtot nasjávnnálasj dárojduhttempolitihka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gæna la ávdásvásstáđus dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Dát doajmma la giehtadaláduvvam állestjåhkanimen Sámedikke badjásasj árvvalus kommisjåvnnårappártås.

Doajmma 1.2

Kommisjåvnnå ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojuhttempolitihka ja dan vájkkudusájs nanniduvvá áhpadimen vuodoskåvlån, joarkkaskåvlån ja allaskåvlån ja universitiehtan.

Sámedigge doarju kommisjåvnnå dájmvav ja tjielggidusáv.

Sámedigge sihtá lasedit dáv dájmvav ja ævtot ietjas vuorodimijt tjuovvusasj suorgijn:

Guoradallat sáme sisanov, ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn.

Dát ávdåsvásstádus gullu Máhtudakdepartemænnat ja iesj guhtik universitiehtajda ja allaskåvlåjda. Sámedigge árvustallá jut sáme sisadno oahpon ja alep áhpadusán la vuodogiergge máhtudaklápptimij sámij birra, ja jávsåttjit ulmijt ma li tjielggiduvvam kommisjåvnnå. La aj máhttelisvuohta nannit bájkålasj histåvrå sajev oahpon. Sámedikke mielas le stuorra máhttelisvuohta viedtjat ienep diedov, ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn.

Dát ávdåsvásstádus gullu Máhtudakdepartemænnat ja iesjguhtik universitiehtajda ja allaskåvlåjda.

Sámedigge mielas la kommisjåvnnå mujttádahttem jut iesjguhtik sebrudakakterraj ietjastis ávdåsvásstádus guoradallat ietjas histåvråv ja práksisav dárojuhttempolitihka gáktuj bierru guoskat guoradallam universitiehtaj ja allaskåvlåj sáme sisanov áhpadusán. Tjuovvolit árvustallamav LK20s doajmmaj biedjamis. Sámedikke mielas árvustallam Máhtudaklápptim 2020 Sáme (LK20S) doajmmaj biedjamis máhttá vájkkudit viek ålov vijddásap barggij LK20S:ajn. Sámedikke mielas la ájnas tjuovvolit árvustallamav ja nannit vijddásap bargon LK20s:ajn.

Nannit vuorodimev doarjjamateriállaj, oahponævojda, girrijda ja fáhkagirjålasvuohtaj sáme tiemáj birra ja aj bájkålasj histåvrrå gaskostimijn

Sámedigge vuojnná hásstalusájt gå vájllu ja li stereotijppa tjielggidusá sáme gielaj, kultuvra ja histåvrå hárráj oahponævoj buvtadum vuodoskåvlåjda. Sámedigge vuojnná dárbov nannit vuorodimev viehkenævojda, oahponævojda, girrijda ja fáhkagirjålasvuohtaj sáme tiemáj birra skåvlån sihke sáme- ja látteohppijda.

Ásadit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj Sáme allaskåvlån.

Sámedikke mielas la oahpestiddjeprogramma Sáme Allaskåvlån læhkám ájnas máhtudakgaskostiddje sáme gielaj, kultuvraj ja histåvrå hárráj. Sámedikke mielas sjaddá Ofelašguovdásj bærrájgæhttjat sáme máhtudakbirrasav mii gaskos máhtudagáv ja tjuovvo Sáme Allaskåvlå árvvalusáv ásadit máhtudakguovdátjav Ofelašguovdásj.

Nannit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagáv ja ásadit økonomijjalasj árdnigijt dasi.

Sámedigge vuoset dasi jut sámijn la aj dárbov åmastittjat ienep máhtudagáv ietjaska kultuvra, histåvrå ja dárojuhttema birra. Gaskostibme sáme gielajs, kultuvras ja sebrudakiellemis ij la dåssju stuorsebrudagá gáktuj, valla aj sáme álmugij. Sámedikke mielas bierru økonomijjalasj árdniga nanniduvvat sihkarastátjit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagáv.

Nannit sáme musiejaj, ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhtudakåvddånimev ja gaskostimev økonomijjalattjat

Sámedikke mielas la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen sáme sebrudagá kultuvrav, histåvråv, árbbedábålasj máhtov ja vuojnjalasj kultuvrárbev. La ájnas Sámediggáj jut sáme ietja subtsastij ja hábbmim máhtudagáv ietjas máhtudakgaskostibmáj sáme dili birra. Dat sihtá javllat jut sáme ásadusá dagu Sáme allaskåvlå ja sáme musieja, sáme dájddára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakåvddånimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álmuga vuoksuj. Sámedigge mielas la dárbov nannit sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuodav sæbrrat máhtudagájn ja gaskostimijn. Sámedikke mielas la sáme ásadusáj nannim máhtudakåvddånimen, buorre vuohke nannitjit iemeálmuk máhtudakvuogádagájt. Dárojuhttem vájkkudus la binnep diehto árbbedábålasj máhtudagá ja dan ano birra áhpadusán skåvlåjn. La ájnas látjet dilev vaj

iemeálmukmáhtto máhtá adnuj boahet moatten suorgen. Sámeráde dálkádakdieđádus Klímaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre (2023) vuoret dasi jut iemeálmukmáhtto la ájnas jus galgá duosstot dálkádakrieđđadusájt, dát guosská aj arealháđđadusá hárráj.

Doajmma 1.3

Kommissjávnná hasot oajválattjajt ja guoskavasj ásadusájt tjuovvolit prosessajt ja ávddánahttet dájmajt ma hiephi báhtusijda ietjá kommissjávnnájs Nuorttaríjkajn ma báhti boahttejagíjt.

Sámedigge doarjju kommissjávnná doajmma ávtodusáv.

Ævtodus 3

Ævtodus ávdeduvvam Barggíjbelludahka Ann-Britt Eira Sara baktu. Barggíjbelludahka Tom Sottinen doarjjo ávtodusáv.

Ábbálasj ávtodus sámedikkeráde ávtodusá sadjáj:

Sámedigge doarjju kommissjávnnáv jut tjoahkkáj sjaddá máhtudaklápptim sáme dilij ja dárojduhttempolítihka ja dán vájkkudusáj birra, liehket vuohke rieđđat badjelgæhttamav ja iebesvuodadáđđov, ja mij máhtá lasedit máhttelisvuodajt ienebutttjaj ælládahtátjijt ietjas sáme duogátjav. Máhtudaklápptim sámij ja dárojduhttempolítihka birra máhtá binnedit nálsodimev ja sámevasjev, binnedit stereotíjpajt, gáttojt ja nievres guottojt sáme álmuga vuossti.

Sámedigge doarjju kommissjávnná árvustallamav ja doajmmaávtodusáv. Sámedigge tsuojggi jut rappárttá ij gábtjá histávrváv ábbálattjat, ja ij ga tjuovo dievalasj listav doajmmaávtodusájs ma máhtti liehket jali sjaddi dárbulasj rieđđadibmáj ja sábadibmáj.

Komitieja árvvalus

Komitiejan ællim ienep mierkkidusá jali ávtodusá ja árvval Sámedikken mierredit tjuovvusattjat: Sámedigge doarjjo ierit ietján Sámedikkeráde árvvalusáv.

Sámedikki dievasčoahkkin_007/24

Mierkkidus 1 - NSR, áirras Mathias Eilert Olsen

Sáme sebrudagán lij læhkám moadda hávddádimdábe ja dábe ma li tjanádum iellema náhkámij mij ij la avtastaládum varresvuodadievnastusá jábmema giehtadallamij. Buojkulvissan máhtá liehket sávvam jábmet sijdan, ja válldet ietjas gærrásíjt sijddaj ja huksat dajt jábmema manjel ja máhttelisvuohhta guoddet ietjas sáme identítiehta merkajt manemus vuojnastimbájken. Sáme dáđđadusán li jábbmega vilá almatja majt galga ja la dárbulasj bærrájgæhttjat ja huksat. Jus dá dábe e tjuovoduvvá máhtá dat vájkkudit ienep suorgov ieritvuolgge familjaj. Moattes máhtti átsáđallat jut dejvadallamin varresvuodadievnastusájn sijá dábe ja sávrama e bærrájgehtjaduvá ja dáđđo jut la fámodibmen stuorsebrudagá jábmemdábij vuossti.

Sámedigge gáhttu jut máhtudahka sáme árbbedábijs tjanádum iellema náhkámij juogeduvvi varresvuodadievnastussaj nav vaj sáme kultuvrra aj máhtá praktiseriduvvat jábmema aktíjvuodan. Duodde hæhttuji lága ma li tjanáduvvam hávddádimdá, duola dagu gánná máhtá hávddáduvvá ja majna máhtá hávddáduvvat, hiebaduvvat nav vaj dáhkki guoddet ietjas kultuvralasj identítiehtav jábmemin aj.

Doarjju mierkkidus 1.

Ávjuvári Johttisápmelaččaid lista doarjju mierkkidus 1.

Ævtodus 4 - Áirras Arthur Tørfoss, Ávddånimbelludahka

Rappårttå Duohtavuohhta- ja sábadibme – vuodo njuolggidibmáj dárojuhttempolitihkas ja vierredagojs sámij, guojnaj/vuonasuobmelattjaj ja miehtsesuobmelattjaj vuossti, vadda vuodulasj tjadádimev dárojuhttemhiståvrås.

Rappårttå buktá nanos vuodov Vuona oajválattjajda ja iehtjådíjda njuolggitjit dárojuhttempolitihkav.

Rappårttå ieret ietján váldeduvvá diehton.

Ævtodus 5 - Áirras Vidar Andersen NSR, GB, JSL

Duoddeævtodus “Såmedigge doajmma ævtoduså”:

Ávddånahttet guosse- ja gaskostimfålaldagáv Såmedikken

Gå såme histåvrrå ja demokratijja gaskostibme såme perspektijvas dågåstalåduvvå, ævtoduvvá jut Såmedigge doarjoduvvá vaj ietja máhtti ávddånahttet ietjas “Guosse- ja gaskostimfålaldagáv” mij tjuovvu Stuordikke modellav. Dån dåjma ulmme la nannit gaskostimev såme politihkasj histåvrås ja demokratijjalasj árvojs. La riek åjnas jut Såmedikken la aktijvalasj roalla gaskostit såme politihkav ja demokratijjav, duola dagu tjuovgadit gåktu såmepolitihka ráhtjastime ja vuojto lij vájkkudam demokratijja ávddånimev sihke nasjåvnålattjat ja rijkkagasskasattjat. Doajmma galggå sierralåhkåj tjalmositit skåvlåjt ja ållessjattukåhpadimev.

Ássje ålgaduváj 06.03.24 kl. 17.15.

Jienastibme

39 åjrrasijs lidjin 35 sajenis. Jienastibme tjadåduváj tjuovvusattjat:

- Ævtodus 4 hilgoduváj 34 jiena 1 jiena vuossti
- Ævtodus 3 hilgoduváj 28 jiena 7 jiena vuossti
- Ævtodus 2 hilgoduváj 27 jiena 8 jiena vuossti
- Ævtodus 5 dåhkkiduváj 18 jiena 17 jiena vuossti
- Ævtodus 1 dåhkkiduváj 19 jiena 16 jiena vuossti
- Bajåssjaddam- hukso- ja åhpadimkomitiejja ævtodus dåhkkiduváj 19 jiena 16 jiena vuossti

Bievddegirjelasåduå

Ittij åvdeduvå bievddegirjelasåduå åssjåj.

Såhkavuoro ja moalgedime åssjåj

	Såhkavuoro	Replihka
1	Knut Einar Kristiansen, åssjeådediddje	Maren Benedicte Nystad Storslett
2	Vidar Andersen	
3	Arthur Johan Tørfoss	Beaska Niillas
4	Jovna Vars Smuk	
5	Beaska Niillas	
6	Ann-Britt Eira Sara	Maren Benedicte Nystad Storslett

	Ann-Britt Eira Sara	
7	Piera Heaika Muotka	
8	Tor Gunnar Nystad	
9	Elisabeth Erke	
10	Mikkel Eskil Mikkelsen	
11	Eirik Larsen	
12	Beaska Niillas	Ann-Britt Eira Sara
	Beaska Niillas	
13	John Mathis Utsi	
14	Runar Myrnes Balto	
15	Maren Benedicte Nystad Storslett	
16	Knut Einar Kristiansen, ássjejádediddje	

DC - mearrádus:

Sámedigge doarjju kommisjávnnáv jut tjoahkkáj sjaddá máhtudaklassánibme sáme dili birraj dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusá, liehket vuohke gáktu divvot vuojnmahtesvuodav ja iebesvuodadábdojt, ja mij máhtá lasedit máhttelisvuodav inebuttjajda ælládahttet ietjas sáme duogátjav. Lasedam máhtudahka sámij ja dárojuhttempolitiikka birra máhtá binnedit badjelgæhttjav ja sámenálsodimev, binnedit stereotijpajt, gáttojt, nievres guottojt sáme álmuga vuossti. Sámedigge doarjju kommisjávnná doajmma ævtodusájt.

Kommisjávnná doajmma árvvalusá:

Doajmma 1.1

Kommisjávnná ævtot nasjávnnálasj dárojuhttempolitiikka ja vierredahko máhtudakguovdátjav gæna la ávdásvástádus dutkamis, duodastahttemis, gaskostimes ja sábadimbargos.

Dát doajmma la giehtadaláduvvam állestjáhkanimen Sámedikke badjásasj árvvalus kommisjávnnárapártás.

Doajmma 1.2

Kommisjávnná ævtot jut máhtudakgaskostibme dárojuhttempolitiikka ja dan vájkkudusájs nanniduvvá áhpadimen vuodoskávlán, joarkkaskávlán ja allaskávlán ja universitiehtan.

Sámedigge doarjju kommisjávnná dájjav ja tjelggidusáv. Sámedigge ævtot ietjas dájjav dán aktivuodan. Gehtja doajmma 1.4

Doajmma 1.3

Kommisjávnná hasot oajválattjajt ja guoskavasj ásadusájt tjuovvolit prosessajt ja ávddánahttet dájjav ma hieppi báhtusijda ietjá kommisjávnnájs Nuorttarikajn ma báhti boahhtejagijt.

Sámedigge doarjju kommisjávnná ævtodum dájjav.

Sámedikke doajmma árvvalusa:

Doajmma 1.4

Guoradallat sáme sisanov, ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn. Dát ávdásvásstádus gullu máhtudakdepartemænnantaj ja iesjguhtik universitiehtajda ja allaskávlájda.

Sámedigge árvustallá jut sáme sisadno oahpon ja alep áhpadusán la vuodo máhtudaklápptimij sámij birra ja jávsáttjit ulmijt ma li tjielggiduvvam kommisjávnnán. La aj vejulasjvuohta nannit bájkálasj histávráv áhpadimen.

Sámedigge mielas la stuor vejulasjvuohta áttjudit ienep máhtudagáv sámij birra ja nannit sáme sisanov alep áhpadusájn. Dát ávdásvásstádus gullu Máhtudakdepartemænnantaj ja iesjguhtik universitiehtaj ja allaskávláj.

Sámedigge mielas la kommisjávnná mujttádahttem jut iesjguhtik sebrudakakterraj ietjastis ávdásvásstádus guoradallat ietjas histávráv ja práksisav dárojuhttempolitihka gáktuj birri guosskat guoradallam universitiehtaj ja allaskávláj sáme sisanos áhpadusán.

Doajmma 1.5

Tjuovvolit árvustallamav LK20s doajmmaj biedjamis.

Sámedikke mielas árvustallam Máhtudaklápptim 2020 Sáme (LK20S) doajmmaj biedjamis máhttá vájkkudit viek álov vijddásap barggij LK20s:ajn.

Sámedikke mielas la ájnas tjuovvolit árvustallamav ja nannit vijddásap bargon LK20s:ajn.

Doajmma 1.6

Nannit vuorodimev viehkkenævojda, oahpponævojda girijjida ja fáhkagirjálásjvuohtaj sáme tiemáj ja aj bájkálasj histávrágaskostime hárráj.

Sámedigge vuojnná hásstalusájt gá vájllu ja li stereotijppa tjielggidusá sáme gielaj, kultuvra ja histávrá hárráj oahpponævoj buvtadum vuodoskávlájda.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit vuorodimev viehkkenævojda, oahpponævojda, girijjida ja fáhkagirjálásjvuohtaj sáme tiemáj birra skávlán sihke sáme- ja látteohppiida.

Doajmma 1.7

Ásadiit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj Sáme allaskávlán.

Sámedikke mielas la oahpestiddjeprogramma Sáme Allaskávlán riek ájnas akterra máhtudakgaskostimen sáme giela, kultuvra ja histávrá hárráj.

Sámedikke mielas sjaddá Ofelasguovdásj bærrájgæhttjat sáme máhtudakbirrasav mij gaskos máhtudagáv ja tjuovvu árvvalusájt Sáme Allaskávlán ásadiit máhtudakguovdátjav Ofelasguovdásj.

Doajmma 1.8

Nannit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, histávrás, kultuvras ja sebrudagás ja ásadiit økonomijjalasj árdnigijt dasi.

Sámedigge vuojnná stuor dárbov nannit dutkamav ja duodastusáv sáme sebrudagán sámij ietjas kultuvra, histávrá ja árbbedábálasj máhto ja vuojñalásj kultuvrárbe birra.

Sierraláhkáj la ájnas látjet dilev dutkamij ja duodastussaj ásijs sáme sebrudagás ma ælla nav buoraqit

duodastuvvam, duola dagu gálddásáme histávrráv.

Sámedigge vuoset dasi jut sámijn la aj dárbbbo ámastittjat ienep máhtudagáv ietjaska kultuvra, histávrráv ja dárojuhttema birra. Gaskostibme sáme gielajs, kultuvras ja sebrudakiellemis ij la dássju stuorsebrudagá gáktuj, valla aj sáme álm mugij.

Sámedikke mielas bierra ekonomijjalasj árdniga nanniduvvat sihkarastáttit dutkamav ja duodastusáv sáme gielajs, kultuvras ja sebrudagás.

Doajmma 1.9

Nannit sáme musiejaj, ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhtudakávdđánimev ja gaskostimev ekonomijjalattjat

Sámedikke mielas la sáme musiejajn guovdásj roalla duodastimen sáme sebrudagá kultuvrav, histávrráv, árbbedábálasj máhtov ja vuojnjallasj kultuvrrábev.

La ájnas Sámediggáj jut sáme ietja subtsastij ja hábbmim máhtudagáv ietjas máhtudakgaskostibmáj sáme diliij birra. Dat sihtá javllat jut sáme ásadusá dagu Sáme allaskávlá ja sáme musieja, sáme dájddára ja tjalle galggi guovdátjin máhtudakávdđánimen ja adnet ájnas rállav máhtudakgaskostimen – aj ietjas álm mugá vuoksjuj.

Sámedigge vuojnná dárbov nannit sáme ásadusáj ja máhtudakbirrasij máhttelisvuodav sæbrrat máhtudagáj ja gaskostimijn.

Sámedikke mielas la sáme ásadusáj nannim máhtudakávdđánimen doajmma 1.9 milta, buorre vuohke nannitjit iemeálm mug máhtudakvuogádagájt. Dárojuhttem vájkkudus la binnep diehto árbbedábálasj máhtudagá ja dan ano birra áhpadusán skávlájn. La ájnas látjet dilev vaj iemeálm mug máhtto máhtta adnuj boahtet moatten suorgen. Sámeráde dálkádakdiedáduš *Klimaendringer i Sápmi- en oversikt og veien videre* (2023) vuoset dasi jut iemeálm mug máhtto la ájnas jus galggá duosstot dálkádakrievddadusájt, dát guosská aj arealháldadusá hárráj.

Doajmma 1.10

Ásadit nasjávnnálasj guovdátjav sáme- ja iemeálm mug kriektá hárráj UiT Norgga árktalaš universitehta:n

Sámedigge gáhttju jut ásaduvvá nasjávnnálasj guovdásj sáme- ja iemeálm mug kriektán juridihkalasj fakultiehtan UiT Norgga árktalaš universitehta:n, fakultiehta sáme- ja iemeálm mug kriektá dutkamjuohkusa ieme plánaj gáktuj. Dutkamjuogos la guovdásj birás sáme- ja iemeálm mug kriektá hárráj Vuonan, ja lasedam vuorodibme sjaddá nannit dutkamav ja hábbmit buorep arienáv akademijjalasj sáme- ja iemeálm mug kriektáj gaskostibmáj, sihke akademijján ja sebrudagán ábbálettjat. Nasjávnnálasj guovdátja ásadibme sjaddá sihkarasstet jut dutkamaktisasjuodav ja ulmmelasj gaskostimev sebrudagán, juojddá Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná ávdet dárbbon.”

Doajmma 1.11

Duohtavuoda- ja sábadimkommisjávnná rappárttá hiebaduvvam mánájda

Sámedigge gáhttju jut dagáduvvá hiebaduvvam rappárttá mánájda. Rappárttá la 758 bieles ja la dárbbbo jut dagáduvvá versjávnná dieđoj ma li hiebaduvvam mánájda. Dát dáhki buojkulvissan dagáduvvat filmajn.

Doajmma 1.12

Dutkamprográmma histávrráj/aktisasj sáme histávrrálasj instituhtta

Uddni dahpaduvvá dutkam sáme histávrráj iesj guhtik dutkamásadusájn. Le dárbbbo nannit sáme histávrráv fáhkasuorggen, ja aj ávdđánahttet histávrráfágav rijkarájáj ja háldalassj hieredimij badjel. Vuohke duosstot dáv dárbov la ávdđánahttet stuoves rijkkagasskasasj sáme dutkamprográmmav histávrráfáhkaj. Dát sjaddá buktet dárbov ásadit aktisasj rijkkagasskasasj sáme histávrrálasj instituhttav mij koordinerij dáv bargov.

Doajmma 1.13

Ávddánahttet guosse- ja gaskostimfálaldagáv Sámedikken

Gå sáme histávrrá ja demokratijja gaskostibme sáme perspektijvas dágástaláduvvá, ævtoduvvá jut Sámedigge doarjoduvvá vaj ietja máhtti ávddánahttet ietjas “Guosse- ja gaskostimfálaldagáv” mij tjuovvu Stuordikke modellav. Dán dájma ulmme la nannit gaskostimev sáme politihkalasj histávrrás ja demokratijjalasj árvojs. La riek ájnas jut Sámedikken la aktijvalasj roalla gaskostit sáme politihkav ja demokratijjav, duola dagu tjuovgadit gáktu sáme politihka ráhtjastime ja vuojto lij vájkkudam demokratijja ávddánimev sihke nasjåvnålattjat ja rijkkagasskasattjat. Doajmma galggá sierraláhkáj tjalmositit skåvlåjt ja ållessjattukåhpadimev.

Sámedigge doarjjo ierit ietján Sámedikkeráde árvvalusáv.
Ássje låhpaduváj 06.03.24 kl. 18.20.